

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XX: 2022

Grudziądz, dnia 09.02.2022 r.

Nr 5 (729)

1273. spotkanie

Paweł Nastrożny

Rocznik Grudziądzki, t. XXIX (2021)

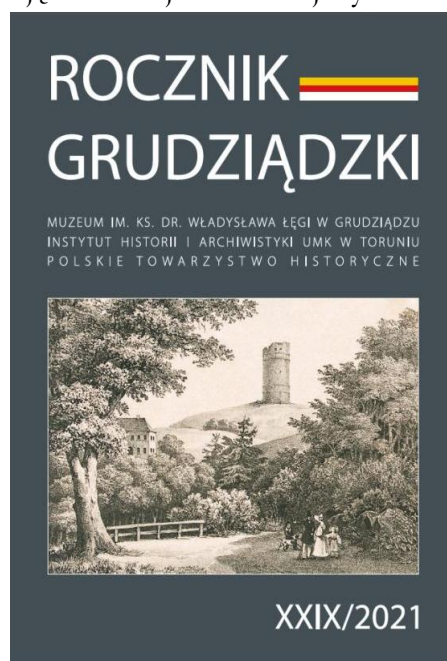
W połowie grudnia ubiegłego 2021 roku na rynku wydawniczym pojawił się najnowszy numer Rocznika Grudziądzkiego. To już XXIX tom tego lokalnego periodyku naukowego, stanowiącego owoc współpracy wydawniczej Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu oraz Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przy współpracy Polskiego Towarzystwa Historycznego.

W stosunku do ubiegłych numerów zaszły pewne zmiany w redakcji czasopisma. Do jej składu dołączył dr Rafał Kleśta-Nawrocki, pracownik Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK w Toruniu. Z funkcji sekretarza redakcji po 36 latach zrezygnowała Anna Wajler, starszy kustosz Działu Historii grudziądzkiego Muzeum. Funkcję tą objął Paweł Nastrożny, również pracujący w wymienionym Dziale, na stanowisku kustosa.

XXIX tom czasopisma jest pod względem objętości najobszerniejszym numerem w ciągu ostatniej dekady. Liczy aż 446 stron. Struktura czasopisma uformowana wiele lat temu składa się z czterech głównych części: „Artykuły”, „Miscellanea” (do tomu poprzedniego pod nazwą „Materiały i miscellanea”), „Ludzie miasta i regionu” oraz „Recenzje i sprawozdania”. W co drugim tomie znajduje się dodatkowy dział – „Bibliografia” i tak jest również w bieżącym numerze.

Podobnie jak w innych tomach, najnowszy Rocznik Grudziądzki gromadzi teksty z wielu różnych dyscyplin naukowych: historii, archeologii, historii sztuki czy etnologii. Pierwszy dział „Artykuły” tworzy siedem tekstów.

Tom otwiera opracowanie Małgorzaty Ku-

rzyńskiej pt.: *Odkrycia archeologiczne w okresie międzywojennym na terenie powiatów: brodnickiego, grudziądzkiego, chełmińskiego, świeckiego i wąbrzeskiego na podstawie źródeł Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu*. Jest to pierwsza część artykułu, w którym autorka podejmuje się przedstawienia historii znalezisk archeologicznych w okresie istnienia II Rzeczypospolitej. Tekst opisuje przypadki odkryć zgłaszanych w drodze służbowej do Wojewody Pomorskiego przez przedstawicieli lokalnych władz gmin czy funkcjonariuszy Policji Państwowej. Przedstawiono przykłady znalezisk archeologicznych z terenu dziesięciu różnych miejscowości. Informacje te mogą stać się inspiracją do podjęcia nowych tematów badań i poszukiwań oraz weryfikacji znanych już danych.

Drugi artykuł *Kuchnie w przestrzeni wybranych zamków krzyżackich z obszaru ziemi chełmińskiej w świetle badań archeologiczno-architektonicznych* został przygotowany przez Dominikę Szczupak. Jak przekonuje Czytelników autorka, zagadnienia dotyczące funkcjonowania pomieszczeń kuchennych w średniowieczu należały do często podejmowanej problematyki prac badawczych, ale brak jest obecnie opracowania noszącego znamiona syntezy, które przedstawiałoby kwestię kuchni w zamkach zakonu krzyżackiego w świetle przeprowadzonych badań archeologiczno-architektonicznych. Tekst ten jest próbą ukazania stanu obecnej wiedzy i inspiracją do podjęcia nowych prac badawczych w wymienionym zakresie.

Autorem tekstu *Gotycki krucyfiks z katedry Trójcy Świętej w Chełmży* z zakresu historii sztuki jest Przemysław Waszak. Studium to przybliży ciekawy zabytek – snycerski krucyfiks z pierwszej ćwierci XV stulecia, znajdujący się w głównym kościele nieodległej od Grudziądza Chełmży. Poza opisem, w tekście znajdują się m.in. szerokie informacje dotyczące obecnego stanu badań. Dodatkowo przedstawiono umiejscowienie grup ukrzyżowań w krajobrazie artystycznym władztwa zakonu krzyżackiego.

Czwarty artykuł *Problem zdrowia i higieny na łamach „Gościa Świątecznego” – bezpłatnego dodatku do „Gazety Grudziądzkiej” w czasach zaboru pruskiego* przygotowała Aneta Niewęglowska. Tytułowy „Gość Świąteczny” ukazywał się od 1894 roku do wybuchu II wojny światowej, ale przedmiotem artykułu są numery z czasów zaboru niemieckiego. Ten interesujący tekst pokazuje, jak dużą rolę w propagandzie zdrowia odgrywała prasa codzienna. Prezentowane informacje przejrzysto pogrupowano w następujące części: higiena osobista, higiena i choroby wieku dziecięcego, zdrowie kobiety, higiena mieszkań, odżywianie, pijaństwo, choroby oraz opieka medyczna.

Następny artykuł dotyczy schyłku okresu międzywojennego. Jego tytuł to *Ostatnie miesiące pokoju. Sytuacja w Grudziądzu i okolicach w 1939 roku w świetle meldunków komend garnizonów wojskowych*. Autor tego opracowania, Paweł Nastrożny, podejmuje się w oparciu o materiały archiwalne ciekawej tematyki. Tekst ten może okazać się bardzo interesujący dla mieszkańców Grudziądza, ale również innych miejscowości w regionie, gdyż tytułowe komendy garnizonów mieściły się też w Chełmnie czy Świeciu, a w treści sięgnięto także za ówczesną granicę, pokazując pozyskane od agentów – w większości Niemców – dane o ruchach i działaniach wojsk III Rzeszy

Prusach Wschodnich. Ponadto zaprezentowano działalność organizacji niemieckich, nastroje ludności obu narodowości oraz przypadki różnego rodzaju incydentów, zachodzących w ostatnich miesiącach pokoju.

Przedostatni artykuł nosi tytuł *Stosunek mieszkańców Grudziądza i powiatu grudziądzkiego do Armii Czerwonej w 1945 roku w kontekście przestępczej działalności czerwonoarmistów*. Jego autorem jest Remigiusz Ławniczak. Tekst podejmuje trudną problematykę, której obraz był fałszowany przez dziesięciolecia w okresie istnienia Polski Ludowej. Treść demaskuje forsowany przez władzę kult Armii Czerwonej, która miała dokonać „wyzwolenia” kraju. R. Ławniczak uzupełnia wcześniejsze prace Mirosława Golona dotyczące wspomnianych kwestii. Podczas badań zostały wykorzystane archiwalia wytworzone przez polską administrację, urzędy, partie polityczne i aparat bezpieczeństwa oraz relacje – cenne źródła bezpośrednie.

Dział „Artykuły” zamyka przygotowane przez Dawida Schoenwalda przedstawienie „Sprawozdania Tymczasowego Zarządu Miejskiego miasta Grudziądza”, obejmującego okres od 9 marca 15 maja 1945 roku. Dokument ten jest ciekawy i w pewnej mierze nawiązuje do poprzedniego artykułu, ukazując negatywne relacje pomiędzy mieszkańcami miasta a miejscowym dowództwem i żołnierzami Armii Czerwonej.

Drugi dział w XXIX tomie Rocznika Grudziądzkiego – „Miscellanea” – tworzy sześć tekstów. Pierwszy z nich to *Tarcza (tas) na zwój Tory z grudziądzkiej synagogi*, a autorem jest Łukasz Ciemiński. Na łamach tekstu przedstawia on wyczerpującą analizę historyczno-artystyczną tego zabytku, przechowywanego na co dzień w grudziądzkim Muzeum, w kolekcji rzemiosła artystycznego. Autor wprowadzając Czytelnika w problematykę podaje zwięzłe informacje o znaczeniu i roli synagogi w żydowskiej tradycji oraz omawia także inne przybory Tory.

Kolejny tekst to jeden z trzech, których autorem lub współautorem w niniejszym tomie jest Marek Kołyszko. Pierwszy z nich – *Restauracja urny ze zbiorów Działu Archeologii Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu* jest opisem ceramicznej urny kultury pomorskiej, wykonanej z wypalanej gliny, przyczyn jej zniszczeń oraz przebiegu prac konserwatorsko-restauratorskich.

Następny w kolejności tekst został przygotowany przez Waldemara Rozynkowskiego. Jego tytuł to: *Kult Matki Bożej w życiu prymasa Stefana Wyszyńskiego w świetle jego Zapisków więziennych spisanych w Rywałdzie*. Autor podjął się przedstawienia znaczenia kultu maryjnego dla „prymasa tysiąclecia”, co opisał on podczas krótkiego, nieco ponad dwutygodniowego pobytu w miejscu uwięzienia, zorganizowanym w rywałdzkim klasztorze Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów.

Czwarte opracowanie – *Pozostałości późnośredniowiecznych fortyfikacji Starego Miasta Toruń w świetle nadzoru archeologicznego w 2007 roku* przygotował duet autorów – Dariusz Poliński wraz z Markiem Kołyszko. Treść stanowią wyczerpująco zreferowane rezultaty prac badawczych, dzięki którym możliwe jest zidentyfikowanie i zlokalizowanie niezachowanego współcześnie elementu fortyfikacji miejskich Torunia.

Przedostatni tekst w grupie miscellaneów napisał Michał Targowski. Nosi on tytuł: *Wilkierz wsi Konarzyn z 1662 roku. Zapomniane źródło do badań nad historią olędrów z Dolnej Grupy*. Rozwijające się w wiekach XVI-XIX wsie olęderskie i ich mieszkańcy pozostawili do dziś wiele śladów, tworzących krajobraz kulturowy naszego regionu. Natomiast wilkierz, ze względu na typ dokumentu jaki prezentuje, stanowi nadzwyczaj wartościowy materiał źródłowy do prowadzenia badań w tej tematyce.

Dział „Miscellanea” kończy tekst *Relikty zamku krzyżackiego w Grudziądzu na XIX-wiecznych litografiach ze zbiorów Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu* przygotowany przez Izabelę Fijałkowską. Autorka ukazuje na jego łamach działania zmierzające do ochrony grudziądzkich ruin zamkowych, które podejmował m.in. jeden z pruskich architektów oraz omawia tytułowe litografie.

Trzecia główna część Rocznika Grudziądzkiego – „Ludzie miasta i regionu” jest wyjątkowo obszerna. Liczy bowiem aż pięć różnorodnych biogramów. Ich tytuły i autorzy to: Anna Grzeszna-Kozikowska i Zdzisław Kryger – *Fotografie ślubne Władysława i Ludwiki Trzczańskich oraz Barbary i Macieja Ludwika Weinerów. Rola warsztatu historyka w datowaniu fotografii*; Marek Kolyszko – *Egon Naganowski, pisarz, który w Grudziądzu „wraстал w polskość”*; Paweł Nastrożny – *Książ Leon Pełka (1886–1939)*; Kinga Jaros – *Bolesław Bork (1923–2017). Kaszubski pedagog, którego nie złamała okupacja* oraz Hanna Wittstock – *Leonard Brzeziński (1904–1984) – artysta haftu i kustosz pamięci*. Przedstawione w tomie biogramy stanowią cenne uzupełnienie badań nad osobami, które wpisywały się i tworzyły historię miasta i regionu.

W dziale „Recenzje i sprawozdania” zamieszczony został tekst Marcina Zdanowskiego i Emilii Markot-Borkowskiej pt. *MUSEJON 2020, czyli słów kilka o potrzebie muzealnej wymiany doświadczeń, rywalizacji i siły marketingu*. Ponadto zamieszczono treść czterech sprawozdań. Dotyczą one: konferencji naukowej „Saeculum Aureum Civitatis Graudensis. Rola Grudziądza oraz jego okolic w Prusach Królewskich i I Rzeczypospolitej w XVI wieku”, która odbyła się w mieście w listopadzie 2020 roku (Dawid Schoenwald), prężnej działalności Koła Miłośników Dziejów Grudziądza za lata 2019–2020 (Janusz Hinz i Tadeusz Rauchfleisz), działań Miejskiego Konserwatora Zabytków w Grudziądzu w 2020 roku (Izabela Fijałkowska) oraz funkcjonowania Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (Wioletta Pacuszka).

Najnowszy tom Rocznika zamyka ukazująca się co dwa lata *Bibliografia miasta Grudziądza i regionu za lata 2019–2020*. Wraz z hasłami rzeczowymi liczy ponad 50 stron, a została zestawiona przez Katarzynę Furmańską.

Tom XXIX Rocznika Grudziądzkiego ukazał się niestety w zmniejszonym o 20% procent nakładzie, który obecnie liczy 200 egzemplarzy. Gorąco zachęcam do jego nabycia w kasie Muzeum, Informacji Turystycznej lub w sprzedaży wysyłkowej. Obecnie w przygotowaniu jest już kolejny, jubileuszowy tom XXX.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.